

**КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТИ НА ЕКОНОМСКИОТ КРИМИНАЛ, СО
ПОСЕБЕН ОСВРТ НА КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА ОД ОБЛАСТА НА ЈАВНИ ФИНАНСИИ,
ПЛАТНИОТ ПРОМЕТ И СТОПАНСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Апстракт

Терминот „економски/финансиски криминал“, доколку се анализира во поширока смисла го опфаќа секој вид на таканаречен ненасилен криминал, чија крајна последица е финансиска загуба. Во отсуство на конкретна дефиниција и концепт на економскиот, односно финансискиот криминал може да се каже дека истиот опфаќа поширок опсег на нелегални активности, односно противправни дејствија, инкриминирани во повеќе кривични дела како перење пари, даночна и царинска измама, даночно затајување, фалсификување пари и други. Со напредокот и развојот на технологијата и воедно целокупниот процес на дигитализација, уште потешко е да се систематизира и дефинира што точно опфаќа и претставува економски/финансиски криминал.

Сепак, потребно е да се направи разлика меѓу економскиот и стопанскиот криминал. Во науката постои поделеност меѓу авторите, меѓу дефинирањето на стопанскиот и економскиот криминал. Всушност, поголем дел од авторите го застапуваат стојалиштето дека стопанскиот криминал е поширок поим од економскиот криминал и дека истиот ги опфаќа и кривичните дела сторени против службената положба и овластување, како и имотниот криминалитет.

Во нашиот казнено-правен систем, најголем дел од кривичните дела од економскиот криминал се лоцирани во Глава 25 – Кривични дела од областа на јавни финансии, платниот промет и стопанството. Во понатамошниот текст ќе се даде осврт на економскиот криминалитет, посебно од аспект на систематизираните кривични дела од Глава 25 од Кривичниот законик на РСМ, неговиот феноменолошки, но и етиолошки и виктимолошки аспект.

Клучни зборови: стопански криминал, темна бројка, перење пари, јавни финансии, платен промет.

MADJOVSKA-NAUMOVSKA Nina²

**CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF ECONOMIC CRIME, WITH SPECIAL FOCUS
ON CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELDS OF PUBLIC FINANCES, PAYMENT
TRANSACTIONS, AND THE ECONOMY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA**

Abstract: The term "economic/financial crime," when analyzed in a broader sense, encompasses any type of so-called non-violent crime whose ultimate consequence is financial loss. In the absence of a specific definition and conceptualization of economic or financial crime, it can be stated that it covers a wide range of illegal activities or unlawful actions, criminalized in various offenses such as money laundering, tax and customs fraud, tax evasion, counterfeiting of currency, and others. With the advancement and development of technology, alongside the overall process of digitalization, it has become increasingly difficult to systematize and define exactly what constitutes and represents economic/financial crime.

However, it is necessary to distinguish the terms economic crime and business crime. There is a division in the scientific literature regarding the definition of business and economic crime. In fact, the majority of authors argue that business crime is a broader concept than economic crime,

¹ Студент на трет циклус студии – Правен факултет Универзитет „Гоце Делчев“-Штип;
nina.30720@student.ugd.edu.mk

² PhD Candidate – Faculty of Law, Goce Delcev University; Stip, nina.30720@student.ugd.edu.mk

encompassing criminal offenses committed against public office and authority, as well as property-related crime.

In our criminal law system, most of the criminal offenses related to economic crime are located in Chapter 25 – Criminal Offenses in the Field of Public Finances, Payment Transactions, and the Economy. The further text will focus on economic crime, particularly from the perspective of the criminal offenses outlined in Chapter 25 of the Criminal Code of the Republic of North Macedonia, exploring its phenomenological, etiological, and victimological aspects.

Keywords: *business crime, dark figure, money laundering, public finances, payment transactions.*

Вовед

Економскиот криминал претставува една од најсложените и најштетните форми на современ криминалитет, чиј обем и влијание се протегаат далеку над традиционалните сфаќања за кривично поведение. И покрај сериозноста на последиците што ги предизвикува, овој тип на криминалитет често останува надвор од вниманието на јавноста и релевантните институции, главно поради неговата сложена, прикриена и технички прецизна природа. Во рамки на економскиот криминалитет, особено значајно место заземаат кривичните дела од областа на јавните финансии, платниот промет и стопанството, како сегменти кои директно го засегаат државниот интерес и финансискиот суверенитет. Ваквите кривични дела, кои често се извршуваат од страна на стручни и добро информирани поединци или организирани криминални структури, се карактеризираат со висок степен на софистицираност, временска пролонгираност на откривање и тешкотии во докажувањето, што дополнително ја отежнува нивната превенција и репресија. Овој труд има за цел да ги анализира феноменолошките аспекти на економскиот криминал, при што фокусот ќе биде ставен на клучните карактеристики на сторителите, специфичностите на самите кривични дела и нивното третирање во рамки на позитивното кривично законодавство на Република Северна Македонија. Истовремено, ќе се разгледа и нормативната поставеност на овие дела во контекст на националната и меѓународната борба против економскиот криминал, со акцент на предизвиците кои произлегуваат од потребата за ефективни финансиски истраги, институционална координација и меѓународна соработка.

Феноменолошки аспекти на економскиот криминал, со осврт на кривичните дела од областа на јавни финансии, платниот промет и стопанството

Како што беше и претходно изнесено, економскиот криминал претставува сериозна закана за стабилноста не само на економскиот систем на една држава, туку и за целокупниот општествен поредок. Истиот предизвикува сериозни последици, кои се повеќедимензионални како на пример од економски, социјален и политички карактер. Овој труд ќе се задржи само на дел од економскиот криминалитет, со оглед на фактот дека истиот опфаќа и други противправни дејствија покрај кривичните дела против јавни финансии, платен промет и стопанството, содржани во области од казненото законодавството против имотот и против службената положба и овластувања (United Nations, Office of drugs and crimes, 2005).

Како главни карактеристики на економскиот криминал кои би можеле да се издвојат се следните:

- Темната бројка³ (Jakubiec V., Kulinski M.), во однос на пријавените кривични дела против јавни финансии, платен промет и стопанството. Прикриеноста како карактеристика на овој вид на кривични дела, всушност ја претставува инфилтрираноста на легалното работење на сторителот на кривичното дело, но и самото вршење на делото во моментот не се познати, посебно од причина што вршењето на дејствијата со кои се исполнува битието на некое од кривичните дела против јавни финансии, платен промет и стопанството, наликува на преземање редовно дејствие од тековното работење, па дури и во некои кривични дела пропуштање на одредено дејствие (омисивен деликт), што делува како нормално работење согласно закон.

³Кривични дела кои не се пријавени до истражните органи

-Сложени кривични дела – преземањето на противправни дејствија во оваа област, како дел од економскиот криминал се дејствија од широк опсег и невозможно е истите да бидат концептуални или систематизирани во една регулатива. Денес, значителниот напредок во технологијата ги трансформира глобалните текови на информации и начинот на кој се развиваат економските активности. Интернетот и неговиот глобален дострел, растечката софистицираност на банкарскиот сектор и другите напредоци во технологијата создаваат нови можности за софистицирани организирани криминални групи (United Nations, Office of drugs and crimes, 2005).

-Организираност во вршење на овој вид на криминал е уште една од карактеристиките на истиот, што претставува и тежок облик на вршење на истиот. Велиме организираниот облик на вршење на економски криминал претставува потешок облик, бидејќи всушност постои и разлика меѓу економскиот криминал и економскиот организиран криминал (United Nations, Office of drugs and crimes, 2005). Всушност меѓу видовите на економскиот криминал можеме да направиме и мала диференцијација меѓу и различните области на кривични дела преку кои се врши секој од овие облици на криминал. На пример, економскиот криминал ќе се идентификува со индивидуални сторители како мали „криминални групи“, додека пак организираниот економски криминал, од друга страна, е координирано и организирано дејствување на големи криминални организации. Друга лесно забележлива разлика е последицата од преземање на дејствието, во случај на економски криминал тоа може да биде ситна измама или проневера, додека пак, во случај на организиран економски криминал може да се манифестира како влијание врз финансиските пазари или создавање на слаба регулатива и нефункционално законодавство во делот на борбата и мерките против организираниот економски криминал. Јасно е дека организираниот економски криминал води и до многу посериозни последици, покрај финансиски штети за државата и приватниот сектор до губење доверба во институциите, нарушување на конкурентноста на пазарот и социјална неправда.

-Време на сторување на кривичното дело – вообичаено кај кривичните дела од овој вид на криминал времето меѓу преземањето на противправно дејствие и неговото откривање поминува подолг период, пред се поради фактот дека последиците од овие кривични дела не се веднаш видливи, а честопати и кај овие кривични дела перцепцијата е всушност дека индивидуалната жртва не е препознаена, а и бројот на жртви ретко може да се утврди. На пример кога е засегнат државниот буџет, индиректно се засегнати сите граѓани на државата, но бројката на жртви искажана дексриптивно преку изразот сите граѓани е речиси невозможна. А, дури и тогаш кога ќе се утврди жртвата, кај овој вид на криминали исклучително е тешко да се утврди непосредната врска и релацијата меѓу сторителот на делото и жртвата. На овој начин и самото навремено откривање на овој вид на криминалитет и последиците кои ги предизвикува е отежнато.

Карактеристики на сторителите на овој вид на кривични дела

Меѓу карактеристиките кои го издојуваат како специфичен овој вид на криминалитет, а воопшто и кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството е тоа што сторителите на кривични дела не се перцепираат самите себе како деликвенти, а ниту пак пошироката јавност ги препознава како такви. Како што и претходно истакнавме овој вид на криминалитет опфаќа криминални активности кои им овозможуваат на сторителите на овие кривични дела да имаат корист од приходите од нивните злосторства или да финансираат понатамошен криминал, го оштетуваат финансискиот систем на државата, нанесуваат штети на интегритетот на државата и претставуваат ризик за просперитетот, националната безбедност и угледот на државата (НМ Treasury, 2021). Гледано од виктимолошки аспект, кај овој вид на криминал доста присутна е и неговата прикриеност, односно непосредните последици од истиот не се согледуваат брзо, а неретко жртвата на кривичното дело, можеби и никогаш нема да дознае за последиците од стореното кривично дело, што води повторно до фактот дека многу често и

самите сторители на овие кривични дела, како и самата жртва не се препознаваат од пошироката јавност навремено. Сторителите честопати се и соодветно стручни и образовани личности, кои добро ги познаваат релевантните правила од областа на економското работење, јавните финансии и платниот промет, што дополнително им го олеснува процесот на прикривање на криминалните активности.

Исто така, сторителите на овие кривични дела се доста иновативни, но и лесно прилагодливи кон употребата на новите технологии, воедно добро ги познаваат слабостите на релевантното законодавство од оваа област што директно допринесува кон тешкото откривање и докажување на овој вид на кривични дела.

Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството, со посебен осврт на казнено-правниот систем во Република Северна Македонија

Кај овој вид на криминал, јасно е дека објектот на заштита кој се напаѓа е стопанскиот систем, односно државата/државниот интерес, додека во крајна линија оштетени се самите граѓани, бидејќи тие се главните чинители во општеството, одговорни за полнење на државниот буџет. Овој вид на криминал опфаќа криминални активности кои им овозможуваат на криминалците да имаат корист од приходите од нивните злосторства или да финансираат понатамошен криминал, го оштетуваат финансискиот систем на државата, нанесува штети на интегритетот на државата и претставува ризик за просперитетот, националната безбедност и угледот на државата (НМ Treasury, 2021). . Оттука, земајќи го предвид објектот на заштита кај стопанскиот криминалитет, неспорно е дека тоа е државата, односно државниот интерес. Токму ова е и ставот каде доаѓа до допир меѓу криминолошкиот, виктимолошкиот и кривично-правниот аспект за стопанскиот криминалитет. Како што е и претходно појаснето кај стопанскиот криминалитет, објект на заштита, а воедно и жртва е стопанството во државата, или со други зборови кажано националниот финансиски интерес. Аналогно на ова, логично е како кривични дела со кој се врши напад на стопанството во државата и јавните финансии, да бидат дејствијата на кривични дела кои се опфатени во Главата – Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството од Кривичниот законик. Сепак, доколку се навлезе во подлабока анализа на стопанскиот криминалитет, неспорно е дека дефиницијата на современиот економски криминалитет не може да биде комплетна и целосна без опфатноста на криминалитетот кој се случува во областа на јавните финансии и платниот промет (Арнаудовски, 2007), но при операционализацијата на оваа дефиниција, конституирана е и кривично-правна дефиниција која ги сместува кривичните дела од Кривичниот законик и од Глава – Кривични дела против службената должност, но и од Главата-Кривични дела против имотот (Нанев, 2006).

Гледано од виктимолошки аспект, кај овој вид на криминалитет доста присутна е и неговата прикриеност, односно непосредните последици од истиот не се согледуваат брзо, а неретко жртвата на кривичното дело, можеби и никогаш нема да дознае за последиците од стореното кривично дело. Како карактеристики на овој вид на криминал, во однос на кривичните дела преку кој истиот се сторува може да се издвојат следните:

- Кривични дела кои обично се ненасилни и генерираат финансиски добивки и/или загуби.
- Измамата и нечесноста се клучни аспекти на *modus operandi* (начин на сторување).
- Намерна злоупотреба или злоупотреба на инаку законски практики и процедури.
- Повреда на довербата, без разлика дали е вградена во легитимен или измислен договор (D'Oro, 2023):

Кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството во националното кривично законодавство на Република Северна Македонија опфаќаат повеќе

кривични дела, кај кои објектот на заштита се јавните финансии, односно целокупното стопанство на државата. Тука спаѓаат кривичните дела перење пари и други приноси од казниво дело, даночна измама, царинска измама, фалсификување на хартии од вредност, фалсификување пари, недозволена трговија, криумчарење, злоупотреба на постапката за јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавно-приватно партнерство, злоупотреба на овластување во стопанството и други. Може да се заклучи дека Главата 25 - Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството од националниот Кривичен законик прави обид да ги опфати сите противправни дејствија преку кои може да се нанесе штета на стопанството на државата и да пропише соодветна казнена политика за истите. Важно е да се нотира дека земајќи ги предвид претходно наведените карактеристики на овој вид на криминал, во кои спаѓаат и оваа група на кривични дела, многу често податоците евидентирани во официјалната статистика не го претставуваат вистинскиот обем и застапеност на овој вид на криминал. Ова е затоа што истите не ја опфаќаат таканаречената „темна бројка“ (United Nations, Office of drugs and crimes, 2005) на кривични дела од засегнатата област. Всушност, она што оди во прилог на овој факт е тоа дека нискиот ризик и високиот профит поврзани кај овој вид на кривични дела, претставуваат плодна почва за организирани криминални групи. Веројатноста дека кривичните дела против јавните финансии ќе бидат навремено откриени и санкционирани е релативно мала поради сложеноста на финансиските истраги. Ова е особено точно за случаи за оние кривични дела против јавните финансии (на пример: перење на пари и други приноси од казниво дело), кои имаат транснационален карактер и за да истите се откријат потребна е координирана меѓународна соработка.⁴ Воедно, доколку се осврнеме и на национално ниво во делот на спроведувањето на финансиски истраги на ниво на нашата држава отсуствува стратегија за интегриран пристап на повеќе служби и паралелно водење финансиска и кривична истрага. Финансиските истраги речиси без исклучок се водат пред започнување на кривичната истрага и служат како основа за поведување кривична истрага. Ваквите истраги не само што се водат без координација со јавните обвинителства, туку и во рамките на истите отсуствува соодветно следење на текот на парите, како и откривање на евентуално претопување, префрлање и прикривање на незаконски стекнатиот имот.⁵ Оттука, може да се заклучи дека несомнена е потребата од јакнење на капацитетите на истражните органи во однос на водењето на финансиски истраги, како и пропишување на соодветна регулатива која ќе им овозможи на надлежните органи на прогон можности за ефективно следење на „текот на парите“. Воедно, вреди да се истакне дека во однос на финансиските истраги, од огромна важност е соработката меѓу приватниот сектор, (посебно банкарскиот сектор) и надлежните институции. Посебно е важно да се нотира и улогата на Управата за финансиско разузнавање, која согласно закон е основана за целите на прибирање и анализа на извештаи за сомнителни трансакции и други информации од значење за спречување и откривање перење пари и финансирање на тероризам и доставување на резултатите од анализата и други дополнителни релевантни информации до надлежните органи кога постојат основи за сомневање за перење пари и финансирање на тероризам.⁶ Податоците со кои располага Управата за финансиско разузнавање се од оперативна природа и истите за целите на финансиските истраги соработува со надлежните истражни органи. Како што и претходно напоменавме, докази и податоци, истражните органи имаат право да прибавуваат и од субјети од приватниот сектор (банкарски институции), согласно правилата за пристап до банкарски сметки⁷, потоа и докази од други надлежни институции, како на пример Управата за јавни приходи, Државната Комисија за спречување корупција, Царинската Управа,

⁴ <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/economic-crime>

⁵ Анализа на спроведувањето на Стратегијата за финансиски истраги и праксата на конфискување на имот (2020) достапна на <https://www.antikorupcija.mk/uploads/records/file/FinalWeb-Analiza%20na%20sproveduvanje.pdf> (последен пристап на 14.05.2025 година)

⁶ Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам („Службен весник на РСМ“, бр. 151 од 4.7.2022 година)

⁷ Закон за банки (Пречистен текст достапен на https://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/WebBuilder_Zakon_za_bankite_SVnaRM67079009671026131515.pdf) (последен пристап на 14.05.2025 година)

Централниот регистар на РСМ, Агенцијата за катастар на недвижности и други. Во случај да се работи за кривично дело со транснационален елемент, потребно е да бидат земени предвид можности за меѓународна соработка, односно: меѓународна правна помош и заеднички истражни тимови, утврдени со закон⁸, но и меѓународни и билатерални договори, како и соработката со меѓународните институции ЕВРОПОЛ и ЕУРОЈАСТ. Во прилог статистички податоци во однос на пријавени полнолетни лица – познати сторители за кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството за 2023 година, според последните податоци на Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија.

Извор/Source: Државен завод за статистика: Пријавени, обвинети и осудени полнолетни сторители на кривични дела и деца во судир со законот во 2023 година четврток, 30 мај 2024/State Statistical Office: Reported, Accused, and Convicted Adult Perpetrators of Criminal Offenses and Children in Conflict with the Law in 2022 Thursday, 30 May 2024

Вид на кривично дело/ Type of criminal offense	Против животот и телото/ Against the life and the body	Против слободата и правата на човекот и граѓанинот/ Against the freedom and rights of humans and citizens	Против половата слобода и половиот морал/ Against the sexual freedom and sexual morality	Против јавните финансии платниот промет/Against public finances, payment operations and the economy	Против имотот /Against the property	Против бракот и семејството/Against the marriage and the family	Против општата сигурност на луѓето/ Against the general safety of people	Против јавниот ред/ Against the public order	Против службената должност/ Against the official duty	Останати кривични дела/Other criminal offenses
Број на сторители/Number of criminal offenders	973	690	82	349	3040	475	203	21	549	471

Согласно податоците објавени од страна на Државниот завод за статистика, заклучно со 2023 година, бројот на пријавени, обвинети и осудени полнолетни сторители на кривични дела против јавните финансии и платниот промет е 349 лица. Споредбено со податоците за сторители за други кривични дела може да се заклучи дека бројката е релативно ниска, што оди во прилог на фактот дека темната бројка кај овој вид на криминалтиет, не е исклучок и во нашата држава.

Извор/Source: Државен завод за статистика: Пријавени, обвинети и осудени полнолетни сторители на кривични дела и деца во судир со законот во 2022 година четврток, 31 мај 2023/ State Statistical Office: Reported, Accused, and Convicted Adult Perpetrators of Criminal Offenses and Children in Conflict with the Law in 2022 Thursday, 31 May 2023

⁸ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја („Службен весник на РСМ“ бр.77/21 од 06.04.2021 година)

Вид на кривично дело/ Type of criminal offense	Против живото и телото/ Against the life and the body	Против слободата и правата на човекот и граѓанинот/ Against the freedom and rights of humans and citizens	Против половата слобода и половиот морал/ Against the sexual freedom and sexual morality	Против јавните финансии платниот промет/ Against public finances, payment operations and the economy	Против имотот/ Against the property	Против бракот и семејството/ Against the marriage and the family	Против општата сигурност на луѓето/ Against the general safety of people	Против јавниот ред/ Against the public order	Против службената должност/ Against the official duty	Останати кривични дела/ Other criminal offenses
Број на сторители/ Number of offenders	1105	627	74	279	437	430	194	75	485	533

Споредбено со податоците од 2022 година, бројката на пријавени, обвинети и осудени полнотелни лица за кривични дела против јавни финансии, платниот промет и стопанството, може да се заклучи дека бројката е за нијанса помала од податоците за следната – 2023 година. Сепак, споредено со останатите кривични дела за релевантната година, кај кривичните дела против јавни финансии, платниот промет и стопанството останува помала.

Примена на мерката конфискација во кривичните дела од областа на јавни финансии, платниот промет и стопанството во Република Северна Македонија

Мерката конфискација на имот и имотна корист, согласно нашето казнено законодавство не претставува казна односно санкција, туку истата е казнено-правна мерка. Суштината на појаснувањето за тоа дека конфискацијата на имотот, односно имотната корист произлезена од сторено кривично дело е тоа дека истата всушност не претставува санкција за сторителот на кривичното дело, туку таа се изрекува паралелно со самата санкција, на пример казна затвор и истата е своевидна „корекција на настанатото неправо“ (Камбовски, 2011). Ова води кон појаснувањето дека никој не може да има корист од сторено кривично дело и дека самата конфискација како мерка не претставува казна за сторителот на кривично дело, туку со изрекувањето на истата на сторителот му се наложува да го врати она што и инаку не му припаѓало нему, туку истото противправно го присвоил.

Конфискацијата на имот и имотна корист, во нашето кривично законодавство е предвидена во Кривичниот законик⁹ од аспект на нејзино дефинирање, додека условите и

⁹ Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.36/23 и 188/23)

начинот на нејзиното изрекување, како и надлежниот орган кој ја изрекува е законски одредено во Законот за кривична постапка¹⁰. Со измените на Кривичниот законик од 2009 година, покрај основниот вид на мерката конфискација се предвидува и таканаречената проширена конфискација. Доколку се осврнеме на подетална анализа на членот 97 од Кривичниот законик, кој ја дефинира конфискацијата во нашето кривично законодавство, истиот го пропишува следното:

„(1) Од сторителот ќе се конфискува непосредната и посредната имотна корист прибавена со кривичното дело што се состои во пари, движни или недвижни предмети од вредност, како и секоја друга сопственост, имот или актива, материјални или нематеријални права, а ако нивната конфискација не е можна од сторителот ќе се конфискува друг имот што одговара на вредноста на прибавената корист.

(2) Непосредната и посредната имотна корист се конфискува и од трети лица за кои е остварена со извршување на кривичното дело.

(3) Имотната корист од ставот (1) се конфискува и од членови на семејството на сторителот на кои е пренесена ако е очигледно дека не дале надоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист или од трети лица ако не докажат дека за предметот или имотот дале противнадоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист.

(4) Предметите што се прогласени за културно наследство и природни реткости, како и оние за кои оштетениот е лично врзан, се конфискуваат од трети лица, без оглед на тоа дали истите им биле пренесени со соодветен надомест.

(5) Конфискуваното му се враќа на оштетениот, а ако нема оштетен, станува сопственост на државата.

(6) Ако на оштетениот во кривичната постапка му е досудено имотноправно барање, судот ќе изрече конфискација на имотната корист доколку тоа го преминува износот на ова барање.“¹¹

Преку издвоените одредби од Кривичниот законик може да се нотира дека покрај неспоредната, предмет на конфискација е и посредната корист која ја стекнал сторителот на кривичното дело. Во следната одредба од Кривичниот законик – член 98-а законски се дефинира и проширената конфискација за која законодавецот утврдува дека „од сторителот на кривично дело сторено во рамките на злосторничко здружение со кое се остварува имотна корист и за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години, како и кривично дело во врска со тероризмот од членовите 313, 394-а, 394-б, 394-в и 419 на овој законик за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна или е поврзано со кривичното дело перење пари за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години, ќе се конфискува имотот стекнат во временски период пред осудата што судот го определува според околностите на случајот, но не подолг од пет години пред сторувањето на делото, кога врз основа на сите околности судот основано е уверен дека имотот ги надминува законските приходи на сторителот и потекнува од такво дело.“¹² Истовремено, законодавецот посочува дека имотот ќе се конфискува „и од трети лица за кои е остварен со извршување на кривичното дело, но и од членови на семејството на сторителот на кои е пренесен кога е очигледно дека не дале противнадоместок што одговара на неговата вредност или од трети лица ако не докажат дека за предметот или имотот дале противнадоместок што одговара на нивната вредност“.

¹⁰ Закон за кривична постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150 од 18.10.2010 година)

¹¹ Член 97 од Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.36/23 и 188/2)

¹² Член 98 од Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.36/23 и 188/2)

Ненавлегувајќи подетално во дефинирањето на мерката конфискација и условите за нејзино изрекување и појаснување на процесните одредби за нејзино определување, освен накусо дека надлежен орган за изрекување на мерката конфискација е судот, по предлог на јавниот обвинител, кој пак е должен за прибавување на податоци и докази за висината на износот на имотот/имотната корист прибавена со кривично дело, во овој дел ќе се осврнеме на примената на мерката конфискација на имот/имотна корист во Република Северна Македонија, во делот на кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството.

Примената на мерката конфискација, односно нејзиното изрекување од страна на судовите во државата, за кривичните дела за кои се исполнети законските услови за нејзино изрекување е од огромна важност. Како што напоменавме и претходно мерката конфискација на имотна или имотна корист прибавена со стореното кривично дело не е казна за сторителот, туку враќање во претходна состојба. Оттука, оваа мерка е главен услов за побивање на тезата дека криминалот е „исплатлив“. Имено, кај сторителите на кривични дела, посебно кај оние кај кои е прибавена значителна имотна корист, изрекувањето само на казна затвор и парична казна не е доволно само по себе, доколку не се задира во противправната имотна корист стекната со кривичното дело, односно сторителот продолжи да располага со истата. Ова посебно се однесува и на изрекувањето на мерката конфискација и кај кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството. При вршење на кривични дела на штета на државата, честопати самите сторители на кривичните дела сметаат дека крадат нешто што не припаѓа никому или пак припаѓа на сите, па затоа и односот сторител-жртва има далеку понизок личен аспект отколку кај другите кривични дела. Исто така, со оглед на тоа дека потешка е и идентификацијата на жртвата, односно индивидуалната жртва не е препознаена во овој вид на кривични дела и бројот на жртви ретко може да се утврди. На пример кога е засегнат државниот буџет, индиректно се засегнати сите граѓани на државата, но бројката на жртви искажана дексприптивно преку изразот сите граѓани е речиси невозможна. Земајќи ги предвид овие карактеристики од виктомолшки аспект, не изненадува фактот дека општеството и граѓаните се доста пасивни во неговото препознавање и реакција. Токму поради тоа, покрај враќањето во поранешна состојба, кај овие кривични дела, мерката конфискација игра важна улога и во подигањето на јавната свест за сериозноста и последиците од овие кривични дела. Нашата судска пракса не може да се пофали со задоволителна примена на мерката конфискација кај овие кривични дела. Имено во истражувачкиот труд под наслов „Конфискацијата на имот и имотна корист во кривична постапка наспроти конфискацијата на имот во граѓанската постапка во македонското право“ (Груевска Д., Деаноска Т.) утврдено е дека кај кривичните дела од областа на јавни финансии, платниот промет и стопанството во Република Северна Македонија, согласно податоците од Државниот завод за ревизија во периодот од 2017-2023 година изречени се вкупно четири мерки на конфискација за овој вид на кривични дела, што претставува многу мал процент во однос на примената на мерката конфискација (Груевска Д., Деаноска Т.).

Вредно е да се напомене дека во 2024 година усвоен беше Законот за конфискација на имот во граѓанска постапка¹³, кој се применува во случаи кога јавниот обвинител има сомневање за кривично дело, но нема доволно докази за кривично гонење или кривичното гонење не довело до осудителна пресуда, а оцени дека постои разумно сомневање дека имотот не бил стекнат од законски извори. Овој закон се очекува да биде коректив и да допринесе унапредување во изрекувањето, но и примената, односно успешноста на реализација на мерката конфискација, во однос на манипулациите со имото стекнат на противправен начин (Груевска Д., Деаноска Т.).

¹³ Закон за конфискација на имот во граѓанска постапка (Службен весник бр.53/2024 година)

Заклучок

Економскиот криминал, без разлика во која форма се манифестира, односно дали е преку дејствие на перење пари, даночна измама, фалсификување пари, корупција, кривично дела во делот на банкарско работење или слично предизвикува сериозни последици и штета на целокупниот финансиски систем на државата. Истите се од повеќедимензионален карактер, на пример намалување на довербата во институциите, намалена странска инвестиција поради перцепција за нестабилна или корумпирана економија, намалување на буџетските приходи, зголемена нееднаквост меѓу граѓаните, деморализација на населението, односно создавање перцепција дека криминалот е исплатлив, поткопување на владеењето на правото и други.

Земајќи ги предвид феменолошките и виктимолошките карактеристики на економскиот криминал, за кој може да се нотира дека е доста комплексен за откривање и гонење од страна на истражните органи, а воедно последиците од истиот се огромни, а виктимолошки гледано, како жртва кај истиот се јавува речиси секогаш државниот интерес, што во крајна линија ги прави жртва и граѓаните на државата, неспорна е потребата од воспоставување на систем кој ќе придонесе до силна борба против овој вид на криминал. Пред се, потребно е зајакнување на законската, но и институционалната рамка за борба против овој вид на криминал, што би значело усвојување на јасна и прецизна законска регулатива во оваа област, а од друга страна и јакнење на капацитетите на институциите надлежни за истрага и гонење на економски криминал, нивна соодветна стручна подготвеност, едукација и финансиска стабилност во однос на ресурсите со кои располагаат. Воедно, јакнењето на капацитетите на надлежните органи за спроведување на финансиски истраги е исто така од голема важност.

Од друга страна, воспоставувањето на ефективен систем на казни и санкции за дејствијата кои претставуваат кривични дела од областа на економскиот криминал е уште една важна алка во целокупната борба против овој вид на криминал. Казните пропишани за овој вид на кривични дела, посебно за кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството потребно е да бидат одвраќачки и истите да придонесат во промена на перцепцијата дека криминалот е всушност „исплатлив“. Во овој контекст на „исплатливост на криминалот“, потребно е зајакната примена и на мерките конфискација и одземање на предмети, со што приносот од казнивото дело на сторителот ќе му биде одземен, што дополнително ќе ја зајакне улогата и на самата пропишана казна/санкција за стореното кривично дело.

За успешно сузбивање на овој вид на криминал, но и обесхрабрување на евентуалните сторители на истиот, клучна е активностa на органите на прогонот во обезбедување на докази, со цел успешно изрекување, но и имплементација на мерката на конфискација на имот и имотна корист прибавена со кривичното дело. Кај кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството, покрај пропишувањето на одвраќачки казни, клучна улога има и одземањето на противправната имотна корист која сторителот ја прибавил со кривичното дело од оваа област, бидејќи истото секогаш паѓа на товар, односно на штета на националниот финансиски интерес, односно на државата, а со тоа во крајна линија и на самите граѓани, како индиректна жртва.

На крајот, важно е да се потенцира дека во однос на овој вид на криминал, потребно е активна улога и координирана соработка не само меѓу националните државни институции, туку меѓу чинителите од приватниот сектор, во овој случај финансиските институции, со посебен акцент на банките и државните институции од друга страна. Соработката се однесува најмногу на достапност на информациите, посебно во делот на следење на текот на парите, како и достава на потребни информации и извештаи на барање на државните институции, надлежни за откривање и гонење на овој вид на криминал, согласно законски пропишани услови. Подеднаква е и важноста на соработката меѓу националните државни органи и меѓународните институции за случаи на економски криминал со транснационален елемент, преку воспоставените механизми на соработката, согласно Законот за меѓународна соработка во кривичната материја и други билатерални и меѓународни договори.

Земајќи го предвид претходно изнесеното, неспорно е дека економскиот криминал претставува сериозен предизвик за секоја држава кој остава штетни социјални, но и економски

последници. Личен став на авторот на текстот е дека за ефикасна борба против овој вид на криминал е посебно важна доследната примена на законите, но и ефективната соработка меѓу органите на прогонот, интегрираност на нивните системи и бази на податоци, но и подигнување на нивото на меѓународна соработка со меѓународните тела и институции и националните органи во другите земји, надлежни за прогон и сузбивање на ваков тип на криминал. Од друга страна, покрај зголемување на ефективноста на надлежните органи во борбата против економскиот криминал, од голема важност е и подигање на свеста кај пошироката јавност за сериозноста и штетните последици кои ги предизвикува овој вид на криминал, со цел создавање на амбиент со „нула“ толеранција за криминалот, според кој криминалот мора да се санкционира, што и претставува единствениот начин за да се обезбеди стабилен општествен систем и подобар животен стандард за граѓаните.

Користена литература

- (1) Закон за спречување на перење пари и финансисирање тероризам („Службен весник на РСМ“, бр. 151 од 4.7.2022 година)
- (2) Закон за банки (Пречистен текст достапен на https://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/WebBuilder_Zakon_za_bankite_SVnaRM67079009671026131515.pdf)
- (3) Закон за меѓународна соработка во кривичната материја („Службен весник на РСМ“ бр.77/21 од 06.04.2021 година)
- (4) Кривичен законик на РСМ (Редакциски пречистен текст, заклучно со 24.10.2023 година)
- (5) Закон за кривична постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150 од 18.10.2010 година)
- (6) Закон за конфискација на имот во граѓанска постапка („Службен весник на РСМ“ бр.53/2024 година)
- (7) Закон за спречување на перење пари и финансисирање тероризам („Службен весник на РСМ“, бр. 151 од 4.7.2022 година)
- (8) Анализа на спроведувањето на Стратегијата за финансиски истраги и праксата на конфискување на имот (2020) достапна на <https://www.antikorupcija.mk/uploads/records/file/FinalWebAnaliza%20na%20sproveduvanje.pdf>
- (9) Economic and financial crimes – Challenges to sustainable development достапен на https://unis.unvienna.org/pdf/05-82108_E_5_pr_SFS.pdf
- (10) Economic crime – EUROPOL достапно на <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/economic-crime>
- (11) Jakubiec V., Kulinski M. (2023) - The phenomenon of economic crime: threats and contemporary trends (Article)
- (12) Камбовски В. (2001 година) Казнено прво, општ дел Скопје
- (13) Нанев Л. (2006 година) -Криминолошки аспекти на стопанскиот криминалитет, докторска дисертација одбранета на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Скопје,
- (14) Policy Paper – Economic Crime Plan – 2019-2022, достапно на <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-plan-2019-to-2022/economic-crime-plan-2019-to-2022-accessible-version>
- (15) Груевска Дракулевска А. Деаноска Трендафилова А. – „Конфискацијата на имот и имотна корист во кривична постапка наспроти конфискацијата на имот во граѓанска постапка во македонското право“
- (16) D’Oro M. (2023)- Economic crime, economic criminology, and serious crimes for economic gain: On the conceptual and disciplinary (dis)order of the object of study